

структура (мережа оздоровчих рекреаційно-туристичних комплексів, рекреаційних об'єктів, готельних комплексів тощо). Особливого значення вказані заходи набувають на урборуральних (приміських) або природи й історії формують підґрунтя (туристичні атракції, туристичної продукції) для диференціації діяльності та формування її альтернативних видів – сільського туризму, рекреації, переробки продукції, народних промислів тощо.

Література:

1. Кириленко І.Г. Про хід реформування та заходи щодо поліпшення ситуації на селі / І. Г. Кириленко // Економіка АПК. - 2003. - №1(99). - С. 3-11.
2. Кропивко М.Ф. Організація державного і самоврядного управління розвитком сільських територій / М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. - 2005. - № 11 (133). - С. 60-62.
3. Морозюк Н.В. Особливості розвитку системи управління селом на територіях з низькою щільністю населення / Морозюк Н.В., Терещенко В.К. // Науковий вісник НУБі-ПУ. - 2009. - Вип. 142. - Частина 2. - С. 255-259.
4. Мостовий М.Л. Удосконалення системи самоуправління сільськими територіями / М.Л. Мостовий // Економіка АПК. - 2006. - № 9. - С. 139-143.
5. Павлов О.І. Сільський розвиток та розвиток сільських територій: процесуальний та об'єктний прояви / О.І. Павлов // Економіка, фінанси, право. - 2009. - № 7. - С 17-20.

УДК 330.341.1:338.432

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Сіренко Н.М., д.е.н., доцент

Миколаївський державний аграрний університет

У статті досліджено вплив процесів глобалізації та євроінтеграції на інноваційний розвиток аграрного сектора. Обґрунтовано використання дво-рівневої системи пріоритетів державної підтримки галузей економіки та процес формування стратегії інноваційного розвитку аграрного сектора.

The investigation of globalization and European integration process and the way it has an influence on innovative development of agrarian sector is described in the article. The basis of two-level priorities system in governmental support of sectoral Economy and process of innovative development of agrarian sector strategy formation is also grounded in the article.

Постановка проблеми. Напрями інноваційного розвитку аграрного сектора економіки визначаються не лише державними потребами в забезпеченні продовольчої, екологічної, енергетичної та інших видів безпеки, а й значною мірою залежать від факторів зовнішнього середовища, від процесів, які відбуваються в світовому соціально-економічному просторі. Україна в цілому і аграрний сектор економіки, зокрема, не є ізольованими системами, а виступають складовими світового економічного простору.

З розвитком і прискоренням глобальних процесів тіснота зв'язку між ними і аграрним сектором економіки України збільшуватиметься, змінюватиметься співвідношення в структурі інститутів впливу на економічний та інноваційний розвиток аграрної економіки, ускладнюватимуться завдання, підходи до управління інноваційним розвитком галузей економіки України, в

тому числі і аграрної. Особливо, як підтверджують наукові дослідження, це проявлятиметься стосовно розвитку тих глобальних процесів, які лише розгортаються або знаходяться на початковій стадії свого становлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням впливу глобалізаційних процесів на соціально-економічний розвиток країни та інноваційні процеси, зокрема, займалися В.Базилевич, А.Гальчинський, В.Геєць, В.Шиян, О.Шпичак та ін. Але залишаються невирішеними проблеми щодо формування адекватним світовим вимогам політики та стратегії інноваційного розвитку вітчизняного аграрного сектора.

Постановка завдання. Тому метою статті є обґрунтування політики інноваційного розвитку аграрного сектора та його стратегії із врахуванням вітчизняних особливостей та вимог євроінтеграції і глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економіка багатьох країн, в тому числі і України, в перспективі також може стати цілком залежною від глобальних конгломератів, особливо фінансових. Крім того, слід враховувати, що на економіку аграрного сектора економіки впливають і інші глобальні трансформації.

Так, аналіз країн з різним рівнем глобалізації (табл. 1) засвідчує використання ними різних механізмів збільшення конкурентних переваг, зокрема зростає вплив на процес глобалізації, зумовлений передовими технологіями, інформаційними системами, інвестиційним кліматом, ефективними владними інститутами тощо.

Таблиця 1

**Характеристика країн з різним рівнем глобалізації,
1970-2005 рр.***

Група країн за рівнем глобалізації	Рівень процесу глобалізації	Середньорічний приріст індексу глобалізації, %	Чинники, які спричиняють найістотніший вплив на процес глобалізації
I	Низький	1,90	Політичні і економічні (міжнародна торгівля, приховані імпорتنі бар'єри)
II	Низький рівень, але досить висока динаміка процесу	1,64	Інформаційно-технологічний Економічні (прямі іноземні інвестиції) Політичні
III	Середній	2,00	Інформаційно-технологічний Економічні (прямі іноземні інвестиції, податки на міжнародну торгівлю) Політичні
IV (в тому числі і Україна)	Вищий за середній	1,58	Економічні (інвестиційні потоки та їх обмеження) Соціально-культурні Політичні
V	Високий і досить високий	1,6	Економічні (прямі та портфельні інвестиції) Інформаційно-технологічний Соціально-культурні

* Побудовано за даними [1]

Ми погоджуємося із висновками світових досліджень, що в цілому загальні елементи високого рівня стійкого зростання країни можна і доцільно розділяти на п'ять груп:

- 1) відкритість, імпорт знань, експлуатація глобального попиту;
- 2) макроекономічна стабільність, помірна інфляція, стійкість державних фінансів;
- 3) орієнтація на майбутнє, високий рівень інвестицій, високий рівень накопичень;
- 4) розміщення ресурсів на ринковій основі, ціни управляють ресурсами, ресурси слідує за цінами;
- 5) державне управління, вірність зростанню та інклюзивності, компетентна адміністрація [2].

Ці групи впливатимуть на напрями розгортання трансформаційних процесів в аграрному секторі економіки. Їх завчасне передбачення дозволить сформувати результативну систему механізмів забезпечення динамічного розвитку аграрної економіки.

Згідно з позицією Світового банку, здатність суспільства створювати, відбирати, адаптувати, перетворювати в джерело прибутку та використовувати знання має вирішальне значення для стійкого економічного зростання та підвищення життєвого рівня населення. Таким чином, знання перетворюються в найбільш важливий фактор економічного розвитку в умовах глобалізації. Але на відміну від промислово розвинутих країн в країнах, які розвиваються (належить і Україна), по-перше, відсутня чітко сформована стратегія, яка пов'язує економічне зростання із прикладним використанням знань, а по-друге, не напрацьовано національний науково-технічний потенціал [6].

При цьому слід враховувати ключові елементи загальної аналітичної схеми переходу країни до економіки, яка базується на знаннях й інноваціях, а саме: 1) наявність сформованої адекватної економічної інституційної структури; 2) достатньо розвинутий інтелектуальний капітал; 3) сформована інформаційна інфраструктура, яка динамічно розвивається; 4) побудована дієва національна інноваційна система. Відповідно до зазначених елементів та інноваційного потенціалу країни можуть використовуватися три типи стратегії інноваційного розвитку (табл. 2).

Кожна із описаних типів стратегій також враховує і умову, що інноваційність як головна властивість розвитку повинна пронизувати модель інноваційного розвитку в цілому та в розрізі ієрархічних рівнів: суспільства, регіонів, підприємств, національної економіки, галузей, продовольчих підкомплексів, кластерів, інститутів, функціональних підсистем в розрізі їх цільової спрямованості, концепцій розвитку, інноваційно-інвестиційної політики, потенціалів тощо.

Обраний тип стратегії інноваційного розвитку є базовою основою для обґрунтування напрямів вкладення інвестицій. Однак, в даному аспекті серед науковців і практиків залишається дискусійним питання вибору конкретних напрямів вкладення інвестицій із можливих для економіки України в процесі визначення і реалізації стратегії інноваційного розвитку.

Характеристика стратегій інноваційного розвитку розвинутих країн світу та можливість їх використання в Україні*

Тип стратегії інноваційного розвитку	Країни, які використовують тип стратегії	Сутність стратегії і напрями розвитку	Можливість використання в Україні	Можливість використання в аграрному секторі економіки	Умови реалізації в аграрному секторі економіки
Орієнтація на лідерство в науці	США, Великобританія, Франція	Розроблення та реалізація глобальних цільових проектів в логістичному ланцюгу науково-виробничого циклу	Космічна галузь Оборонна промисловість Біотехнології Виробництво органічної продукції	Формування лідерських позицій у набутті конкурентних переваг в якості та вартості первинної сировини, у виробництві органічної продукції, в якісно-кількісних параметрах біопалива	Науковий потенціал аграрного сектора Інтелектуальний потенціал інститутів аграрного сектора Високий якісний рівень природних ресурсів Технології виробництва органічної продукції Біологічний потенціал галузі
Орієнтація на рефлексію нововведень	Німеччина, Швеція, Швейцарія	Формування інноваційно-інвестиційного клімату, інноваційно сприятливого середовища	Створення умов інноваційно-інвестиційної привабливості держави та регіонів як суб'єктів інноваційної діяльності	Створення умов для інноваційної діяльності в аграрному секторі шляхом концентрації та централізації функцій управління активами підприємницьких структур	Укрупнення підприємств шляхом подальшої трансформування та реструктуризації
Орієнтація на розвиток інфраструктури	Японія, Фінляндія	Формування механізмів забезпечення розвитку інноваційної інфраструктури	Державна інноваційна політика Забезпечення збалансованості інноваційної інфраструктури з моделлю інноваційного розвитку	Розвиток інноваційної інфраструктури згідно із обраними суспільством напрямами інноваційного розвитку та врахуванням глобальних інтеграційних процесів, змінного характеру зовнішнього конкурентного середовища	Психологічна готовність до впровадження моделі інноваційного розвитку в аграрному секторі Кадровий, інтелектуальний, організаційний, інформаційний, технічний потенціал

* Авторська розробка

На цю проблему сформувався такі точки зору:

- вкладення інвестицій в наукоємні галузі з експортною орієнтацією;
- вкладення інвестицій в наукоємні галузі, які мають найвищу норму прибутковості;
- вкладення інвестицій в розвиток галузей для забезпечення продовольчої безпеки згідно з раціональною структурою потреб у продуктах харчування.

Кожна із точок зору має двоїстий характер: пропонований нею напрям є і суперечливим, і пріоритетним одночасно, що обумовлено сукупністю факторів-передумов, зокрема і ресурсного забезпечення.

На нашу думку, в умовах обмеження всіх видів ресурсів держава в своїй інноваційній політиці повинна керуватися дворівневою системою пріоритетів державної підтримки: 1) «точки зростання» - галузі, які можуть забезпечити майбутній інноваційний прорив; 2) «точки стабілізації» - базові або ж традиційні галузі. Перша група галузей повинна бути стратегічним пріоритетом держави, так як вони при використанні адекватних механізмів розвитку в майбутньому можуть створити довгострокові конкурентні переваги зовнішнього спрямування. Друга група – є базисом, на основі якого держава може виконувати покладені на неї функції гарантування безпеки: національної, економічної, продовольчої, екологічної, енергетичної та ін.

Але слід враховувати, що для України, з футуристичної точки зору, загрозливим є використання утилітарних підходів до використання потенціалу точок стабілізації: зазначені галузі, хоча й не забезпечують майбутнього інноваційного прориву, але виступають гарантами стабільного розвитку держави та безперервного фінансування інноваційних потенціалів «точок зростання». В найближчі 10 років, відповідно до висновків американського стратегічного центру RAND Corporation «Глобальна технологічна революція – 2020», світове технологічне лідерство будуть визначати США, Японія, країни ЄС, Канада, Тайвань, Австралія [7], забезпечуючи виробництво нових технологій та розповсюджуючи їх по світу. Інші ж країни виконуватимуть лише роль користувачів інтелектуальних продуктів.

Крім того, ми поділяємо думку науковців, які зазначають, що в ситуації, коли розвиток носить опосередкований характер і не забезпечується механізмами дифузії, теорія «точок зростання» не може слугувати концептуальною базою для економічного розвитку країни. При цьому, механізмами розповсюдження зростання в економічному просторі лежать в площині ієрархічного (централізованого) регулювання діяльності підприємств або в «мережевій» теорії зростання, згідно з якою зростання розповсюджується через функціональні мережі (від споживачів до постачальників), або, як стверджує Г.Б.Клейнер [3], в «теорії середовища», тобто поширення процесів зростання через суспільну свідомість, прийняття рішень і одночасно по декількох підприємствах, що можливо здійснювати і через регіональну систему.

Україна, маючи ресурсні переваги для забезпечення економічного зростання, повинна спрямовуватися на створення інновацій, здатних підвищити

продуктивність природних факторів виробництва. Вітчизняний аграрний сектор економіки, функціонально виступаючи «точкою стабілізації», останніми роками втратив ознаки стабілізуючої галузі (рис. 1). Феномен полягає в тому, що відбувається цілеспрямоване вимивання додаткового продукту із сектора без відповідних вкладень. У 2004 р. відбулися структурні зрушення в економіці України: розвиток галузей промисловості помітно активізувався одночасно із майже пропорційним спадом в сільському господарстві.

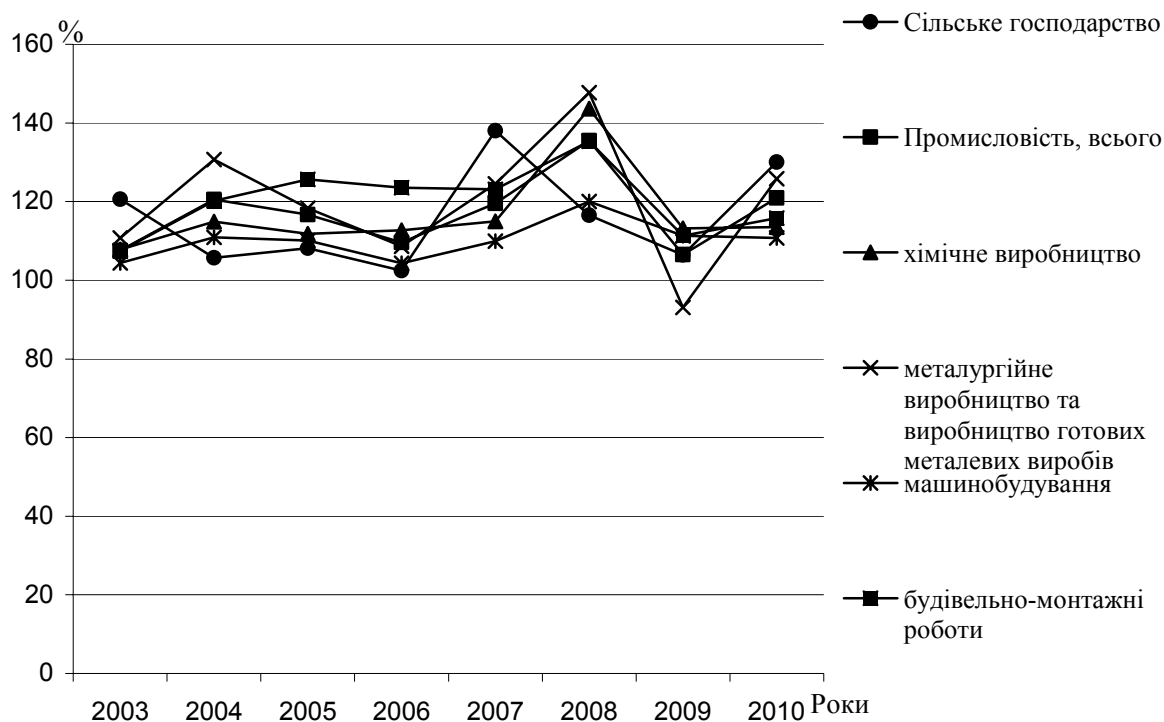

Рис. 1. Індекси цін на продукцію (у % до попереднього року)*
* Побудовано за даними [8]

В аграрному секторі економіки це обумовлено ненауковим і поспішним підходом до реформування колективних і державних сільськогосподарських підприємств, в результаті чого порушився баланс в розвитку рослинницьких галузей, рослинництва і тваринництва в цілому. Внаслідок здійснення необґрунтованих трансформаційних процесів стабільна і врівноважена організаційно-виробнича взаємодія між виробниками сировини і підприємствами переробних галузей перетворилася на нестабільну і хаотичну. Окрім цього, значно зросли трансакційні витрати через ускладнення логістичного ланцюгу в управлінні матеріальними потоками.

Таким чином, надання самостійності не виконало покладеної на нього мотиваційно-стимулюючої функції активізації діяльності суб'єктів аграрного сектора економіки. Психологія землекористувачів змінилися під впливом ринкового «саморегулювання» і основною загрозою в аграрному секторі постає криза цінностей.

Порушення збалансованості між експортом зернової продукції та рівнем насиченості внутрішнього продовольчого ринку (особливо тваринницькою

продукцією) підсилили негативні тенденції в розвитку аграрної економіки України. Крім того, з розвитком глобальних процесів та вступом України до СОТ перед аграрним сектором економіки постали додаткові проблеми, пов'язані із забезпеченням його конкурентоспроможності на світовому ринку через вільне і квотове пересування капіталу, продукції тощо.

Нова ситуація вимагає і нового концептуального підходу до інноваційного розвитку аграрного сектора економіки із врахуванням принципів збалансованості внутрішнього продовольчого ринку та експортного потенціалу, збалансованості в економічному, соціальному та екологічному розвитку, цільової спрямованості експортних галузей згідно з обраними стратегіями, врахування потенційних можливостей і майбутніх ризиків, упереджувальної адаптації стратегій розвитку експортного потенціалу до обґрунтованих конкурентних переваг експортних галузей, синергетичного ефекту від збалансованого підходу до формування і реалізації інноваційних стратегій, стратегій розвитку інноваційних галузей.

Особливого контролю, діагностики, моніторингу і оцінки потребує процес реалізації стратегії переходу аграрного сектору економіки України в групу країн-лідерів за спеціалізованими експортними галузями. При цьому ми погоджуємося із О.С.Сухаревим, який, обґрунтовуючи можливості здійснення такого переходу, в основу покладає передумови і частково технологію реалізації мети і обраної стратегії. Він вважає, що, перш за все, необхідно створити декілька проривних інновацій, для країни сировинної орієнтації винятково за рахунок консолідації елементів національного багатства країни і організації системи інститутів, що заохочують їх ефективне використання, а також проявити готовність відмовитися від необхідності підтримання високих темпів зростання, сконцентрувавшись на забезпеченні найбільш рівномірного розподілу приросту ВВП, одночасно створюючи стимули для створення нових високотехнологічних виробництв та здійснення структурних змін економіки [5]. При такому підході можливо використовувати механізми реінжинірингу з орієнтацією на якісні радикальні зміни.

У зв'язку із відсутністю координації між елементами системи держаного регулювання інноваційної діяльності в Україні першочергово, враховуючи вимоги глобального середовища, необхідно окреслити роль, яку відіграє держава в процесі управління інноваційним розвитком, її функціями в цій сфері [4]:

1. Здійснення моніторингу потреб суспільства, встановлення їх пріоритетності відповідно до політики національної безпеки та інформаційне забезпечення інших суб'єктів інноваційного процесу.
2. Законодавчо-нормативне забезпечення інноваційного процесу.
3. Створення і розвиток інфраструктури інноваційного процесу.

Чіткість у забезпеченні реалізації зазначених функцій необхідно супроводжувати наданням свободи суб'єктам господарювання щодо фінансування науково-дослідних програм відповідно до їх стратегії та ринкової позиції. А

розвиток пріоритетних для держави напрямів науки, на нашу думку, повинен стимулюватися системою механізмів, оснований на державному прямому й непрямому фінансуванні із контролюючими заходами на всіх рівнях інноваційної діяльності. Відповідно виникне потреба у структуруванні і державних органів із чітким розмежуванням повноважень і відповідальності. Такі підходи до організації державного регулювання інноваційної діяльності забезпечать реалізацію окремих проривних напрямів в науці, техніці і технології, що є основою довгострокового стабільного розвитку держави, регіонів, галузей економіки і безпосередньо суб'єктів господарювання, але за умови застосування нових адекватних підходів і до формування системи управління інноваційним розвитком.

Висновки. Таким чином, безпосередній вплив процесів глобалізації та євроінтеграції зумовлюють необхідність використання нових підходів щодо інноваційного розвитку вітчизняного аграрного сектора. Зокрема, останній повинен виступати як «точка стабілізації» національної економіки з відповідним рівнем інвестуванням у галузь. Крім того, у формуванні стратегії інноваційного розвитку аграрного сектора необхідне поєднання орієнтації на лідерство в науці та розвиток інфраструктури з одночасним збалансуванням процесів реформування.

Література:

1. Гражевська Н. І. Трансформація економічних систем в умовах глобалізації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра ек. наук : спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / Н.І.Гражевська. — Київ, 2009. — 39с.
2. Доклад о росте. Стратегии устойчивого роста и инклюзивного развития / [пер. с англ.]. — М. : Весь мир, 2009. — 177 с.
3. Клейнер Г.Б. Экономический рост в России: микроэкономические факторы и ограничения [Электронный ресурс] / Г.Б.Клейнер // Недвижимость и инвестиции. Правовое регулирование. — 2004. — № 3 (20). — Режим доступа до журналу : http://dpr.ru/journal/journal_15_2.htm.
4. Сіренко Н.М. Система державного управління інноваційним процесом в Україні / Н.М. Сіренко, В.А. Дубінін // Вісник аграрної науки Причорномор'я. — Миколаїв, 2007.— Т.1, Спец. вип. 3 (41). — С.190—194.
5. Сухарев О.С. Экономика технологического развития / О.С.Сухарев. — М. : Финансы и статистика, 2008. — 480 с.
6. Формирование общества, основанного на знаниях. Новые задачи высшей школы: Доклад Всемирного банка / [пер. с англ.]. — М.: Весь мир, 2003. — 232 с.
7. The Global technology revolution 2020, executive summary: bio/nano/materials/information trends, drivers, barriers, and social implications [Електронний ресурс] / [Richard Silbergliitt, Philip S.Antón, David R.Howell, Anny Wong]. — RAND Corporation, 2006. — 281 p. — Режим доступа : http://www.rand.org/pubs/monographs/2006/RAND_MG475.pdf.
8. <http://www.ukrstat.gov.ua/>